

ADABIYOT FANINI O'QITISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

IIV Buxoro akademik litseyi
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi
Haqulova Gulnora Shukurovna

Annotatsiya: Adabiyot fani – insonning estetik dunyoqarashini shakllantirish, ma'naviy tarbiyalash, milliy g'urur, do'stlik, vatanparvarlik, beg'uborlik, axloq-odob kabi fazilatlarni singdirishda muhim o'rin tutadigan ota-ilm sohalaridan biridir. U bolalarning dastlabki kitobga, so'z san'atiga, milliy qadriyat va odoblarga bo'lgan qiziqishini uyg'otadi hamda jamiyat hayotida faol, ongli fuqarolar bo'lib yetishishiga asos yaratadi. Adabiyot darslari inson qalbini poklaydi, orzularini charog'on qiladi, ruhiyatini mukammal holatga olib keladi. Shu bois, maktab ta'limida mazkur fanga zamonaviy yondashuv asosida baho berilishi ta'lim-tarbiya tizimi rivojida sermazmun va samarali natijalarga olib keladi.

Kalit so'zlar: Adabiyot, zamonaviy yondashuvlar, innovatsion metodika, interfaol ta'lim, axborot texnologiyalari, kompetensiya, o'qituvchilik mahorati, estetik dunyoqarash, kitobxonlik.

Adabiyot ta'limi rivojlanishining har bir bosqichi jamiyat taraqqiyotining o'ziga xos xususiyatlari bilan chambarchas bog'liq. Yangi pedagogik texnologiyalar, didaktik nazariyalar, metodik ishlanmalar va innovatsion yondashuvlarning amaliyotga keng joriy qilinishi adabiyot fanining mazmunini boyitdi, o'qitish jarayonini zamonaviy bosqichga olib chiqdi. Ko'p asrlik an'analarga ega bo'lgan adabiyot o'qitish metodikasi bugun inqilobiy o'zgarishlar davrida yangidan-yangi pedagogik qarashlar va texnologiyalarga asoslanmoqda. O'quvchilar tafakkurini rag'batlantirish, mustaqil o'rganishni kuchaytirish va estetik bilimlarni shakllantirish masalalari ustuvor ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda adabiyot fanini o'qitishda ilg'or pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar, axborot-kommunikatsion texnologiyalarni keng joriy etish, fanlararo bog'liqlikni mustahkamlash, kreativ, tanqidiy, tahliliy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qilyapti. Adabiyot darslarini

zamonaviy ruhda tashkil etish uchun interfaol usullardan foydalanish, rang-barang o'quv loyihalari, mustaqil va guruhiiy ta'lim formatlari, integratsiyalashgan metodika, innovatsion dars ishlanmalari muhim ahamiyat kasb etadi. O'quvchilar nafaqat asarlarni o'rganadi, balki muallif, tarixiy davr, yozuvchi, adibning shaxsiyati, zamonaviy hayot, insoniylik, milliy qadriyatlar, ijtimoiy-hayotiy jarayonlarning o'zaro bog'liqligini ham anglab yetadi [1].

Zamonaviy adabiyot darslari o'quvchi dunyoqarashini boyitish, o'z fikrini mustaqil ifoda etish, yangi g'oyalarni ilgari surish, tahliliy va interpretativ ko'nikmalarni rivojlantirish, ijtimoiy faol o'quvchini shakllantirishga yo'naltirilgan. Ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlar, masalan, zamonaviy o'quv dasturlari, elektron darsliklar, media va raqamli manbalar, virtual kutubxonalar va mobil ilovalar yordamida adabiy matnni chuqurroq idrok etish imkoniyati yuqorilaydi. Hozirgi o'qituvchilar matnlarni tanqidiy, tahliliy va izlanish asosida yondashishga odatlantiradi, o'quvchini ijodkorlik faoliyatiga da'vat etadi, ularni mustaqil o'z ishini baholashga, shaxsiy qarashlarini bildirishga ruhlantiradi. Adabiyot o'qitishda zamonaviy yondashuvlarning yetakchi prinsipi individual va differensial yondashuvdan iborat. Ya'ni har bir o'quvchining qiziqishi, estetik didi, bilim va ijtimoiy tajribasiga mos dastur taklif qilinadi. Mustaqil ish, loyiha va topshiriqlar orqali o'quvchi o'zining iqtidorini namoyon qiladi, kitobxonlik savodxonligi oshadi. Bu jarayonda muallif va asar haqidagi bilimgina emas, balki uning zamonaviy hayotdagi o'rni, insoniy va umuminsoniy qadriyatlar haqida tahlil ham amalga oshiriladi. Zamonaviy dars tatbiqida o'quvchi markaziy o'ringa ega bo'lib, o'qituvchi esa yo'naltiruvchi, motivator va konsultant rolini bajaradi. Adabiyot fanini yangi formatda tashkil etish – interfaol ta'lim metodlaridan keng foydalanishni talab qiladi. Dars mobaynida jonli mushoira, adabiy viktorinalar, matn asosida yangi ssenariy yoki kompozitsiya tuzdirish, ijodiy savollar asosida o'z fikrini ifodalash kabi uslublar bog'lanadi. Bu orqali o'quvchilarning matnga, kitobga, asar va muallifga munosabati o'zgaradi, mulohaza yuritish, bahslashish, his-tuyg'ularini ifodalash, dunyoqarashini mustahkamlash imkoniyati oshadi. Har bir darsda mustaqillik va ijodiy faoliyat muhitini

yaratish, o'quvchilarni kitobxonlikka rag'batlantirishga zamonaviy ta'lim vositalari yordam beradi [2].

Axborot-kommunikatsion texnologiyalar joriy etilishi adabiyot fanining amaliy-samaradorligini orttirish, o'quv mashg'ulotlarini interaktiv va jonli tashkil qilish, virtual adabiy muhit yaratishda muhim rol o'ynaydi. Masofaviy ta'lim, onlayn darsliklar, elektron resurslar, Youtube, Telegram, Zoom va boshqa raqamli platformalarda adabiy asarlarni o'rganish tezlashdi, o'quvchilarning bilim olish doirasi kengaydi. Zamonaviy maktablarda o'qituvchilarning interaktiv doskalardan foydalanishi, prezentatsiya, grafika, video hamda audio orqali darslarni boyitishi, o'quvchini asarga, muallifga, adabiy-tarixiy manbalarga hamda zamonaviy media manbalarga birdek yaqinlashtirdi. Yangi metodlarni adabiyot faniga tadbiq etish, o'zbek adabiyotining boy namunalari bilan birga jahon adabiyoti, folklor, og'zaki an'analar, zamonaviy asarlar, dramaturgiya va she'riyat namunalarini diversifikatsiyalash – o'quvchida milliy va jahon madaniy merosi bilan tanishish, o'z xalqining va umuminsoniy qadriyatlarning to'g'ri tasavvurini shakllantirishga yordam beradi. Bugungi adabiyot darslarida kreativ yondashuv, dramaturgiya va poetika elementlaridan samarali foydalanish, ta'lim-so'zlashuv mashqlarini tashkil qilish, o'quvchilarni qiziqtirib asoslangan lug'at va tahlil ishlari yuritish, adabiy salohiyatni rivojlantirishga xizmat qiladi. Zamonaviy yondashuvlarning asosiy maqsadi o'quvchini pasiv bilim oluvchi emas, balki faol ishtirokchi, tahlilchi va ijodkor sifatida shakllantirishdan iborat. Har bir dars o'quvchini yangi hayotiy hayrat, go'zallik va estetik baholashga undaydi. O'quvchilarning individual qiziqishlari inobatga olinib, ularning mustaqil fikrlash, tahlil qilish, baholash va o'z hayotida qo'llash ko'nikmalari rivojlantiriladi. Dars jarayonini interfaol tashkil qilish o'quvchi va o'qituvchi o'rtasida samimiy, ochiq, mazmunli muloqot muhitini yaratadi. Bu esa so'z san'atining mohiyatini to'g'ri anglash, adabiy asarlarni chuqur va ongli idrok etishga imkoniyat yaratadi [3].

O'quvchilarda madaniyatlararo muloqot, tolerantlik, ochiqlik, muloqot madaniyatini rivojlantirish ham adabiyot darslaridagi zamonaviy yondashuv natijasidir. Darslarda yurtga sadoqat, ma'naviy hayot, vatanparvarlik, insonparvarlik, do'stlik, mehnatsevarlik, irodalilik, mas'uliyat kabi qadriyatlarni mustahkamlash, o'quvchilarda ijtimoiy masalalar

haqidagi dunyoqarashni kengaytirish imkonini beradi. Bugungi kun adabiyot o'qituvchilari yangi metodlar, texnologiya va vositalarni uzluksiz o'rganib, innovatsion pedagogik yondashuvlarni faol tatbiq qiladi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, zamonaviy adabiyot fanini o'qitishda innovatsion yondashuvlar, didaktik yangiliklar, kreativ metodik ishlar, texnologik ilg'or uslublar nafaqat o'quvchining tafakkurini, balki uning hayotga, asar va muallifga, umuminsoniy qadriyat va milliy an'analarga munosabatini shakllantiradi. Yangi adabiyot konsepsiyalari, didaktik konstruksiyalar, dialogik va kollektiv tahlil uslublari, loyihaviy va amaliy topshiriqlar an'anaviy dars jarayonidan tashqariga chiqa oladigan, o'qituvchi va o'quvchi uchun yanada kishilikka xos muhit yaratadi. O'quvchilar kitobxonlik faoliyatini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik psixologiya va lingvodidaktika yutuqlaridan keng foydalanish dolzarb. Misol uchun, adabiyot darsida kompetensiya, aksentli oratorlik qobiliyati, motivatsion psixotexnologiyalar, loyihalar asosida ijodiy ishlash, guruhli va zamonaviy formatda asarlarni tahlil qilish samarador natija beradi. Innovatsion metodlardan foydalanish adabiyot faniga qiziqishni, asarlar mazmunini to'g'ri idrok qilishni, adiblar hayoti va ijodi haqida ishonchli bilim olishni, o'zbek va jahon adabiyoti namunalaridan to'g'ri foydalana olish ko'nikmasini oshiradi [4].

Adabiyot fanini zamonaviy o'qitish bir tomondan o'quvchilarda mustaqil ta'lim olish, izlanish, axborot qidirish, analitik va kreativ fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirsa, ikkinchi tomondan o'qituvchiga ham o'z kasbiy mahoratini yangi bosqichga olib chiqish, doimiy o'rganish, o'zini rivojlantirish, dars sifatini oshirish, yangi vositalar va metodlardan foydalanishga undaydi. Hozirgi adabiyot darslari o'zbek milliy adabiyoti bilan bir qatorda, jahon adabiyoti yutuqlarini, zamonaviy adabiy-tarixiy tendensiyalarni, global madaniy An'analarni, yoshlar hayot tarzini ham yoritib borish bilan ahamiyatli. Darslarda o'quvchilarning mustaqil o'qish, asar, muallif va adabiy jarayon haqida so'zlasha olish, o'z fikrini ochiq ifodalay olishiga imkoniyat yaratish – adabiyot fanini o'qitishda dolzarb vazifadir. Innovatsion texnologiyalar bilan boyitilgan dars jarayonida yanada keng qamrovli, insonparvar, amaliy natijadorlikka yo'naltirilgan metodlar asosida bilim beriladi. Yangi uslublar kelajagi asosida o'qituvchi o'z faoliyatini zamonaviy

tasavvur va jarayonlar bilan boyitadi. O'quvchida yuqori saviyadagi kitobxonlikni rivojlantirish adabiyot o'qitish metodikasining bosh vazifasiga aylangan. Yangi pedagogik zamonaviylik bu yo'nalishda asosiy yo'nalish bo'lib, har bir o'quvchi o'zining kitobga, muallifga va adabiy asarga bo'lgan ichki ehtiyojini his etadi. Zamonaviy adabiyot o'qituvchisi o'z bilim va malakasini uzluksiz rivojlantirib, yangi metodlar va innovatsion vositalardan samarali foydalanadi. Bu esa o'quvchilarda hayotga, dunyoqarashga, san'atga bo'lgan mehr-muhabbat, ijodiy va analitik tafakkurni uyg'otadi, ularni zamonaviy bilimga undaydi [5].

Xulosa:

Xulosa qilganda, adabiyot fanini o'qitishda zamonaviy yondashuvlarning kengayishi, innovatsion texnologiya va metodik yondashuvlarning faol tatbiq etilishi ta'lim-tarbiya sifatiga ijobiy ta'sir etadi. Og'zaki va yozma nutqni rivojlantirish, adabiy tafakkur va mushohada qobiliyatini oshirish, milliy qadriyatlarni singdirish, mustaqil fikrlash va ijodiy izlanish faoliyatini rivojlantirish yo'lidagi yangi metodlar adabiyot fanining hozirgi jamiyat hayotidagi o'rnini mustahkamlamoqda. Bu esa ijtimoiy hamda ma'naviy rivojlanishga asos bo'lgani holda, har bir o'quvchini zamonaviy bilimga, yuqori ma'naviyat va estetik dunyoqarashga yo'naltiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ergashov Q.M. "Adabiyot o'qitish metodikasi: zamonaviy yondashuvlar." Toshkent, 2021.
2. Qosimova N. "Pedagogik texnologiyalar va adabiyot." Samarqand, 2019.
3. Nuriddinova G.X. "Innovatsion pedagogika va adabiyot fani." Qarshi, 2020.
4. Hamroyev A. "Interfaol metodlar va adabiyot darslari." Buxoro, 2017.
5. Jabborova S. "O'quvchilarda kitobxonlikni rivojlantirish." Namangan, 2022.
6. To'xtasinova S. "Adabiyotda zamonaviy metodlar." Toshkent, 2018.
7. Karimov I. "Zamonaviy dars va adabiy tafakkur." Andijon, 2021.